

VI. PÜSPÖKI JELENTÉS

1927. október 21.

Ravasz László (első sor, bal oldal) a Faith and Order (Hit és Rend) mozgalom 1927-es lausanne-i gyűlésén külföldi protestáns egyházvezetők társaságában – „...így lesz a lausannei történelem-reparálás egy óriási prófétai aktussá, heroikus reménységgé, amely az egyház láthatatlan egységét ragadja meg, ezt fogadja el sziklaalapul és erre igyekszik megépíteni a látható egységet.”

Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés!

Halottaink

Szinte szokásommá vált püspöki jelentésben először halottaink emlékezetének áldozni. A veszteségek közül egy messzire kiemelkedik, s jelentősége évtizedek mezőit árnyékolja be. *Darányi* Ignác főgondnokunk halála ez. A gyász szertartásán egy ország részvéte mellett mondtuk el a történelem számára, folyó év május 20-án tartott rendkívüli közgyűlésünk egyetlen határozatában a magunk számára jegyeztük fel ezt a veszteséget. Ma délelőtt tartotta egyházkerületünk emlékünnepélyét, s mégegyszer megjelent előttünk fényes alakja, amint rajta Isten dicsősége, tanácsa, irgalma és megváltó ereje átsugárzik. Azért most itt, ezt a hírt, épen tisztelem jeléül, illetlenül hagyom.¹

Egyetemes egyházunk nagy vesztesége volt gróf *Degenfeld Schomburg* József úrnak, a Tiszántúli Egyházkerület főgondnokának, a konvent és zsinat világi elnökének, f. év július 12-én elkövetkezett halála. Nemcsak saját egyházkerületével, hanem a magyar református egyházzal is annyira összeforrott az ő élete, hogy már élő alakján éreztük a történelem lehelletét és patináját. Ezelőtt ötvenhat esztendővel Török Pál *auspiciuma*² alatt indult el egyházi pályafutására. Ma már a Ráday-könyvtárban őrizzük azt a levelet, amelyet élete utolsó éveiben szüntelenül magánál hordott és barátainak büszkén mutogatott. Ebben a levélben Török Pál írja „fiatal barát”-jának, hogy a Dunamelléki Egyházkerület aljegyzőjévé választotta meg. Innen indult el és érkezett meg a legnagyobb egyházkerület élére és azután az egész magyar református egyház csúcsára. Lelkiismeretessége, hűsége, önmegtagadó munkája mindenha példaadó lesz. Alakjában, különösen élete utolsó éveiben, a konzerváló vonások váltak uralkodóvá. Új eszmeáramlatok, módszerek és praxisok iránt bizalmatlan volt, de magában megtestesített sok olyan vonást, amely elmúlt századokban református egyházunknak megtartó értékei közé tartozott: a hűséget, a kicsiny és nagy között nem válogató szolgálatot, kemény bátorságot az egyház jogainak védelmezésében, erőt az igazgatásban és autonómiánk méltóságos megbecsülését kifele és befele egyaránt. Emlékezetét a Dunamelléki Egyházkerület hálás kegyelettel jegyzi fel annaleseiben és szívből osztozkodik a Tiszántúli Egyházkerület gyászában.

Bár nem volt egyházi hivatalnok, munkája sem tartozott alkotmányjogilag egyházkerületünk téséhez, mégis egyéniségének és művének nagy méreteinél fogva épügy, mint hitvesének révén, kinek emlékét sohasem szűnünk meg áldani, a mi nagy halottunk volt Szilassy Aladárné Vizsolyi Mária öngyméltósága. A XIX. század utolsó éveinek nagyszerű református asszonytypusa volt. Szervező ereje, kormányzó talentuma, tündöklő példaadása élő missziói erő volt; bölcsesége metszően világos, energiája férfiasan kemény és parancsoló. A fegyelemnek, a szolgálatnak, az áldozatnak volt az asszonya, aki a fórumon néha Deborára emlékeztetett, máskor Eszterre, vagy Mirjamra; de családjában megtört kezében az alabástrom szelence és áhítatának drága kenetje aláfolyt az Úr lehajtott fejére. Alkotások beszélnek róla, ez a legszebb történetírás és ha valaha nevét a hálátlan utókor elfelejtené, a kövek kiáltani fognak. Emlékezetét kegyelettel áldjuk, s a gyászoló családnak küldjük igaz részvétünk nyilvánítását.

Sógor Endre, egyházkerületünk egyik legrégebb tanácsbírája és mindvégig hűséges számvevője, az idén fejezte be anyaszentegyházának szentelt életét. Ritkaságszámba megy már a mai világban, hogy valaki egy ügy szolgálatával annyira összeforrjon, mint ő számvevői tisztével. Ebben élt, ebben mozgott

¹ Darányi Ignác nekrológiát az 1927-es püspöki jelentés után közöljük le

² itt: felügyelete

és ebben lélegzett. Ugy ismerte az egyházkerület anyagi ügyeit, mint egy jó gazda a portáját. Könyv nélkül számontartotta még az elhullott szalmaszálát vagy az elszőkött forgácsot is. Nem volt modern ember sem lelkipásztori praxisában, sem egyénisége külső formáiban. De belső embere szép, hű és áldott volt. Milyen könnytelenül és keményen tudta gyászolni egyetlen fiát, akinek emlékezetére alapítványt tett s ennek növelésére fordította minden évben számvevői tiszteletdíját. Milyen szótalan gyöngédséggel tudta hordozni azt a próbát, amely hitvesi szívére nehezült és mennyire példaadó volt testi fájdalmainak elhordozásában! Darabokban, részletekben győzetett le a törékeny test, s mikor már rom volt, a lélek fehér zászlaját repesve lobogtatta az örökkévalóság szele. Dunamelléki Egyházkerületünk régi alakjai közül a legutolsót siratjuk benne, s úgy érezzük, hogy eltűnésével egy egész korszak lezárul.

Lelkipásztoraink közül az idén sokat takarított be mennyei gazdánk az Ő rakott csűrbe. Dr. *Szappanos Gyula* alsónyéki lelkész hirtelen összeomlott és maga alá temetett annyi szép reményt és ígéretet. *Szücs Kálmán* egy hűségese élet délutánján tűnt el. Az öregek közül *Buzás Ferenc*, egyházkerületünk nesztorá,³ aztán *Balla Árpád* pataji lelkész, egykor solti esperes, majd *Puskás János*, a somogyi Diogenes, végül *Nagy Benő* költöztek el, betelve az élettel. Nyugalmazott lelkészeink között két kedves öreg társunkat veszítettük el: *Dömötör Lajost* és *Kontra Imrét*. Püspöki vizsgálataim alkalmával, ha időm van reá, a temetőbe is kimegyek és meglátogatom a lelkipásztorok sírját. Kevés virágos sírt találok és kevés olyan fejfát, amelyről el nem kopott a név. Mintha egyik-másik gyülekezet az Úr öreg szolgálait a feledés hullámsírjába temetné. Kívánom, hogy elköltözött lelkipásztoraink sírja legyen virágos, nevük ne kopjék le se a fej fákról, se a szívekből. Istennek dicsősége fogja körül őket, a kegyelemnek gazdagsága szerint.

Köszöntések

Az üdvözlések során legelőször köszöntenem kellene egyházkerületünk megválasztott új főgondnokát, gróf *Teleki József* ő excellentiáját. Érzelmek kifejezésére és megszentelésére holnap ünnepies keretekben az Úr oltára körül fogjuk üléstünket megtartani. Annak a napnak lesz feladata elmondani mindazt a szeretetet, amellyel őt fogadjuk, mindazt a bizalmat, amellyel szolgálata elébe nézünk, és mindazt az áldást, amit személyére és munkájára Istentől kívánunk.

Hadd térjek egyházkerületünk egyik legillusztrisabb lelkipásztor alakjának, főtiszteletű *Takács József* egyházkerületi főjegyző és kormányfőtanácsos úr öméltóságának kedves személyére. Az idén ünnepelte ceglédi papságának 40-ik évfordulóját és ezzel együtt lelkipásztori szolgálatának félszázados jubileumát. Friss egészségben egy nagy gyülekezet szeretetétől körülvéve, egész egyházkerületünk bizalmával és áldáskívánásaival megkoronázva állott előttünk e napon ünneplésünknek kedves tárgya. Megköszöntük Istennek mindazt, amit az ő életében nyújtott nekünk példaadás és tanításképen. Megköszöntük azt a lelkiismeretes, szívós és gondos munkásságot, amellyel ő minden tiszttét végezte; azt a patriarchális derűt, atyai méltóságot, atyai barátságot, amellyel ő nyáját és népét terelgette; tiszta és ideálok szolgálatára szentelt lelkipásztori életének minden belső fegyelmét és példaadó győzelmét. Megköszöntük egész kedves személyét és azt az áldást kérjük Istentől, hogy még sokáig bírjuk őt.

Ugyancsak meleg üdvözléssel köszöntöttük hű társát, a ceglédi iskolák igazgatóját, *Nagy Sándor* urat, aki ötvenéves szolgálata után egy nagy gyülekezet tiszteletadása, nemzedékek hálája és elismerése mellett ment nyugalomba. Személyesen vettem részt mindkettő ünneplésén és fejeztem ki nekik egyházkerületem tiszteletét és elismerését. Örömmre szolgál, hogy ezt itt, az egyházkerület közgyűlésének színe előtt megismételhetem.

³ egy adott közösségen belül a legöregebb személy

Meg kell említenem azoknak a munkatársainknak a nevét, akiket a Kormányzó Úr Őfőméltósága legmagasabb kitüntetésben részesített. Biczó Pál és Buzás Ferenc lelkészek nyerték el a polgári érdemkereszt IV. osztályának díszítő jelvényeit, míg Eötvös Ferenc makádi lelkész kormánytanácsosi címmel ékesített fel. Ugyancsak a IV. osztályú polgári érdemkereszttel tüntette ki az államfői kegy egyik legdelebbi öreg tanítónkat, Fenyvessy Ferenc pócsmegyeri rektort.

Ez örvendező hangulatra árnyékot vet az a fájdalmas érzés, amelyet a baranyai esperesnek, Szalay Ferenc tanácsbíró úrnak esperesi tisztétől való visszavonulása keltett mindnyájunkban. Köszönjük neki hűséges szolgálatait, derült lelkének pásztori forgolódását és Istentől jeles utód kijelölését kérve, őt tanácsbírói tisztében továbbra is munkatársunknak és segítőknek érezzük.

Külföld

A világprotestantizmus nagy áramlásairól számolva, először azt kell megemlítenem, hogy a Life and Work, vagy magyarul Élet és Munka Világszövetsége nagyvonalú programját hűségesen és szorgalmasan igyekszik megvalósítani. Bár a Degenfeld József gróf úr halála, illetőleg végtisztességtételén szent szolgálatom megakadályozott abban, hogy mint a végrehajtó-bizottságnak Délkelet-Európát képviselő tagja a Winchesterben tartott választmányi gyűlésén részt vegyek, mégis kötelességemnek tartom beszámolni arról, hogy az utóbbi két év alatt, főképpen német kezdeményezésre, ez a nagy egyesülés egy nemzetközi társadalomtudományi intézet létrehívását határozta el, amely Genfben székelne és azt a célt szolgálná, hogy a világ keresztyén egyházainak szociális munkájáról kimerítő képet adjon és azt a harmónia törvényei szerint irányítani igyekezzék. Ennek az intézménynek élére Keller Adolf urat állította a közbizalom, akit szívből köszöntünk nehéz és díszes posztójában. Azt várjuk ettől az intézménytől, hogy a keresztyén egyházak, s annak két nagy típusában, az evangéliumi és görög-keleti katholicitásban felölelt felekezetek jobban meg fogják ismerni, érteni és szeretni egymást. Mindebből az következne, hogy Isten országának nagy ügye e földön épen a mai nemzedék által nagy lépéssel haladna előre. E nemzetközi intézmény felvette a magyarországi protestantizmussal is a kapcsolatát és az első pillanatban kiderült, hogy a magyar protestantizmus mennyire szét van tagolva, az egyes felekezetekben milyen távolság van hivatalos egyház és társadalmi munka között, a szabad egyleti munkák mennyire elaprósodtak és az állandó személyi verseny következtében milyen széttagoltságot eredményeztek legértékesebb elemeink között. Szinte parancsolólag lépett fel a szükség, hogy e nemzetközi intézménnyel való érintkezés és munkájában tényezőként való részvételünk érdekében nekünk, magunknak okvetlenül bizonyos solidaritásba kell lépünk és bizonyos szervezetet kell kiépítenünk, vagy más szóval: itt Magyarországon épp úgy meg kell teremtenünk az Élet és a Munka gyakorlati közösségét és organizációját, mint ahogy az egész föld kerekéségén a stockholmi kezdeményezés meg akarja teremteni. Nem győzöm eléggé hangsúlyozni, hogy a világkeresztyénségben nagy, összefogó, szintetikus, integráló erők dolgoznak. Homogeneitást keres a világ és véget akar vetni a szüntelen osztódásnak, a szakadatlan differenciálódásnak.

Ugyanezt a nagy célt szolgálja a *Hit és Rend* (Faith and Order) világmozgalom, amely nem kisebb célt tűzött maga elé, mint azt, hogy a Krisztus anyaszentegyházát újra egyesítse, azaz annak láthatatlan egységét látható egységben fejezze ki. Lausanne-ban három hétig tartott az a teológiai konferencia, amely ezzel az óriási feladattal birkózott. A katolikus és unitárius egyházat kivéve, minden keresztyén felekezet részt vett ebben a munkában, nagy önmegtartózkodással és rendíthetetlen reménységgel. Ne ke-

ressük az eredményt abban, hogy esetleg máról-holnapra új hitvallásokat vagy Formula Concordiaeket⁴ szerkesszenek. Ne várják e mozgalomtól azt, hogy a keresztyén egyháznak schismáját, amely 1600 esztendő alatt tagolta szét Krisztus látható egyházát, néhány hét alatt visszacsinálja és helyreállítsa. De Isten iránt háládatos szívvel ismerjük el ennek a lépésnek azt a példátlanul nagy történelmi jelentőségét, hogy végre-alahára a keresztyén egyházak legkülönb képviselői azért gyűltek össze, hogy egyesüljenek és nem azért, hogy meghasonoljanak. Ha valamire, erre talál a latin szó: in magnis et voluisse sat est.⁵ A lausannei konferencia inkább mutatta a nehézségek nagyságát, mint a megoldás könnyűségét. Kiderült, hogy történelmet csak történelemmel lehet változtatni és gyógyítani. Kiderült az, hogy hitvallás, egyházi szervezet és ritus nem oka a különbségnek, hanem tünete. Mélyen rejlő okok hozták létre mindezeket százados fejlődések során. Kiderült az, hogy örök vallásos típusok áramlanak és küzdenek a keresztyénségben és hogy a Krisztus látható egyházában, mint egy nagy gyűjtőmedencében, vallásos synkretizmus árvai küzködnek egymással. És ezek az áramlások az emberi művelődés metafizikai és történelmi mélységeiből erednek. Szinte világteremtő, kultúramásító és az emberiséget átnevelő munka az, amely nagy körvonalaiban a lausannei próbálkozással előttünk kibontakozik. Ha a különbségeket redukálni kezdjük, vagy ismeret-elméleti formulákra, vagy lélektani típusokra, vagy történelmi mintákra jutunk; de mindenképpen megérezzük, hogy olyasvalaminek a következményeit hordozzuk a Krisztus egyházának széttagolt voltában, ami az esettel, a megromlott természettel függ össze, így lesz a lausannei történelem-reparálás egy óriási prófétai aktussá, heroikus reménységgé, amely az egyház láthatatlan egységét ragadja meg, ezt fogadja el sziklaalapul és erre igyekszik megépíteni a látható egységet. Minél erőteljesebben indulnak meg ezek a hullámok, annál közelebb járunk a nekünk megígértetett eredményhez.

Az idén Magyarország is három nagyjelentőségű konferenciának volt a színhelye. Egyik a zsidómisszió érdekében a tavasszal tartott budapesti konferencia, másik a Christian Endeavour európai nagygyűlése, amely Budapesten augusztus napjain zajlott le. A harmadik pedig a Presbiteri Világszövetség keleti ágának Budapesten tartott időszakos konferenciája. A zsidómissziói konferenciának egybehívása azt bizonyítja, hogy a zsidó-kérdés jelenlegi kultúránknak és a keresztyénségnek egyik legnagyobb kérdése. Az, hogy a kétezeréves keresztyén-kultúrában több száz millió lelkei számláló keresztyén országok területén szétszórtan néhány millió zsidó él, még mindig olyan megoldatlan kérdés, mintha az országút közepén egy betemetetlen kút tátongana. Elkerülni lehet, de a kerülgetéssel semmi sincs megoldva. Ennek a konferenciának főfeladata volt a módszerek *öntudatosítása*. Számbavették az összes missziói lehetőségeket. Lemérték a tapasztalások, kísérletek és elméletek értékét és igyekeztek tisztába jönni azzal, mit kell és mit lehet csinálni. Részletekbe nem mehetek most bele, csak annyit jegyzek meg, hogy a zártkörű tanácskozásokat erőteljes missziói szellem és imádság-atmoszféra lengette át. Elnöke a Nemzetközi Missziói Tanács elnöke, Mott János dr. volt, titkára dr. Webster James Macdonald. Négy világrész, Európa, Ázsia, Afrika és Amerika küldte el mintegy 100 delegátusát az első világkonferenciára, amely a zsidómisszió egyetemes érdekű gondolatával foglalkozott. Ez a konferencia nagyban érdeklí Magyarországot, ahol a zsidó-kérdést pro vagy contra mindig helytelen szempontból ítélik meg és hozza számunkra a helyes megoldási szempontot, a misszió gondolatát, mint lehetőséget és felelősséget.

A C. E.⁶ mozgalom Amerika ref. egyházaiban egy mélyhitű, ref. pap kezdeményezésére indult meg.

⁴ az evangélikus hitvallásokat egységesítő igénnyel egybefoglaló 1577-es hitvallásgyűjtemény

⁵ nagy dolgokban elég az akarat is (Propertius)

⁶ teljes nevén Young People's Society of Christian Endeavour

Vallásos minimálisták között, vallásos maximálistáknak volt a mozgalma. Látták azt, hogy keresztyén-ségünket nem tudják másképen mélyíteni, talentumainkat az elértéktelenedéstől megmenteni, csak ha a felnövekvő új nemzedéket, amely különösen Amerikában meglehetősen vadon nő fel, öntudatos, erőteljes keresztyénséggel megtelítik. Ez a mozgalom látta azt, hogy az egyháziasság még nem igazi vallásosság. Hangsúlyozta azt, hogy az egyháznak legnagyobb ügye és legfőbb kérdése az élő Krisztushoz való személyes viszonyunk, s ezért minden erejével arra törekedett, hogy a református ifúságot benső, személyes, életre szóló, döntő hitvallással Krisztus számára megmentse. Tűzkereszttség akart lenni ez a mozgalom, a vízzel való keresztelés után. Egy nagy világkonfirmáció, amely a keresztségben Krisztus nevére írt nemzedéket még a serdülő korban Krisztus tulajdonába adja át. A nagy interdenominációs⁷ mozgalmak közül Amerikában a C. E. a legeggyházibb és tán azt is mondhatom, hogy a legreformátusabb. Természetesen nemcsak református talajon vert gyökeret, hanem az evangéliom többi egyházaiban is, mert mindeniknél ugyanaz volt a probléma és ugyanaz volt a módszer, ha a hit dogmatikai tartalma esetleg különbözött is. Németországban ez a mozgalom nem annyira az ifúság megnyerésére és átformálására, mint inkább közösségek alapítására és fentartására szorítkozott, s ezáltal intranzigens keresztyén vallásos typut propagált. Természetesen, ezzel már adva volt annak a kísértése, hogy a közösségek lassanként az egyház és a gyülekezet helyét foglalják el. Nem szándékozom most azzal foglalkozni, hogy ezt a kísértést mennyiben állották ki és mennyiben nem, e nagy mozgalomnak a különböző egyházakban és különböző országokban dolgozó egyesületei. Most csak azt szegezem le, hogy a nagy világszövetség magyarországi szerve, a Bethánia egyesülés, tagjainak az egyház számára való megtartásáért és neveléséért különösen az utóbbi időben bátor harcot vív, nagy áldozatot hoz és tiszteletreméltó önmegtadadást tanúsít, örömmel szolgál az, hogy Isten ígéje, minden ritualizmustól menten, ha szabad volna e kifejezéssel élnem, az evangéliom civilben, megjelent Budapest utcáin a magyar közvélemény színe előtt és megmutatta erejét és feltárta mibenlétét. Elismeréssel tartozunk azoknak a férfiaknak, közöttük egyházunk sok kiváló lelkészi és világi tagjainak, akik e nagy megnyilatkozás szervezésének munkáját vállalták és sikeresen lebonyolították. Abban a nagy morális hadjáratban, amit a szellemnek és az erkölcsnek fegyvereivel, mint egy új honfoglalási hadjáratot vívunk határainkon belül és kívül, az ilyen megnyilatkozás mindig nyert csatát jelent. Soha nagyobb tömegekre vagy pedig a közvélemény irányítása szempontjából jelentősebb seregekre, kedvezőbb és tiszteletreméltóbb benyomást e nemzet tenni nem tud, mint az ilyen nagygyűlések alkalmával. Itt derül ki, Magyarország miképpen birkózik a belső megújulás nagy ajándékáért. Itt lesz nyilvánvalóvá, hogy a megújuló Magyarországnak micsoda örök jogai vannak és amint Istentől el nem lehet választani az igazságot, Magyarországtól sem lehet elválasztani az élet és halál nagy kérdését, a revízió kötelezettségét.

Még jelentősebb esemény volt mind egyháztörténeti, mind nemzeti szempontból a Presbiteri Világszövetségnek budapesti konferenciája. Szeptember 3-án érkezett 23 országból, 29 egyházból 137 kiküldött. Majdnem két hétig voltak a mi szívesen látott vendégeink. Alkalmuk volt a magyar élet minden régiójába bepillantani, a legmagasabb helytől a legalacsonyabbig. Láthattak minket fellelkesülve és elszomorodva, haragban izzva, vagy reménységben égve, megérezhették nagy történelmi pathosunkat és megismerhették a magyar lelket, amelynek sok gyarlósága és fogyatkozása lehet, de az bizonyos, hogy tiszta, impulzív, hű és nyílt. A magyar bűnök nagyon utálatosak, de a magyar emberek nagyon szimpatikusok. Aki megismeri a magyar psychét, megszereti; aki megismeri a magyar sorsot, igazat ad nekünk.

⁷ felekezeti

De az én szememben nem ez a legfőbb eredménye a budapesti nagygyűlésnek, hanem az, hogy a magyar református egyházi életet legszélesebb és leggrandiózusabb metszetben, eddigelé a legnagyobb külföldi nyilvánosságnak, itt tudtuk megmutatni. 600 református lelkész állott szemtől-szembe a világyűléssel. Több mint 2000 presbiter vonult fel néma tiszteletadással ellépni az egyetemes református homlokvonala előtt. Továbbá ez volt a legnagyobb extenzitású⁸ közvetítése a külföldi igehirdetésnek a magyar református egyházban. Nemcsak Budapest és Debrecen lelki felszántására gondolok, hanem arra, hogy az itt elhangzott szavak majdnem minden egyházkerületünkbe, vagy így vagy úgy, eljutnak és a budapesti látogatás a legkisebb falusi gyülekezetnek is valami módon élményévé vált. Nagy eredménye ennek a gyűlésnek az is, hogy a magyar református egyház olyan rétegei előtt, amelyek eddig nem értékelték eléggé a külföldi összeköttetéseket, meggyőződhetnek e kapcsolatok rendkívül fontos és szükséges volta felől. Viszont vendégeink is megláthatták és felfedezhették a magyar református egyházat. Kiderült, hogy a magyar református egyháznak különös alkata van a többi református egyházak között s ez alkatban sok előnyünk és sok hátrányunk. A magyar református egyház félig szabad egyház, (free church), félig közjogi egyház, (established church). Egyházpolitikánknak és építő módszerünknek minden hibája onnan ered, hogy e két oldal közül rendesen csak az egyiket látjuk és csak ahhoz igazodunk. Téves egész erőnket közjogi és politikai elhelyeződésünk kérdéseire fecsérelni el. Téves nonconformista túlbuzgósággal figyelmen kívül hagyni egyházunk történelmi jellegét és közjogi kiváltságait. Lassan arra kell nevelni egyházunkat, hogy bármely pillanatban tudjunk egészen szabad egyház lenni. De ezt csak akkor kell elfogadni, amikor elfogadása kényszerűvé válik. Nekünk tehát úgy kell közjogi egyháznak lennünk, hogy egykor bátran lehessünk szabad egyház és úgy kell szabad egyházzá alakulnunk, hogy mindaddig, amíg lehet, megmaradjunk közjogi kiváltságainkban. A budapesti napok alatt újra sajátunkká lett az a tapasztalat, hogy Krisztus erősebb, mint a világ. E világ fejedelme volt az, aki a nemzeteket szétválasztotta, egymás ellen tüzelte és a háborúban egymás testének véres marcangolására bírta. Micsoda rettenetes szakadékok támadtak a különböző nemzetek között! És ezek az internationalis konferenciák az ádáz küzdelemben egymással szemben állott nemzetek legjobb és leghűbb fiait a közös asztalhoz ültetik, közös oltár előtt térdre hullni készítetik és világot átfogó láncot teremtenek ellenséges országok fiainak körbe futó kézfogásából. Budapesten mindenkinek meg kellett éreznie, hogy a jövő alakításának ez az egyetlen, Krisztus kedve szerint való módja, mert érvényesülhet benne a szeretet úgy, hogy az igazság megszenvedné és érvényesül benne az igazság úgy, hogy a szeretet kárát vallaná.

A Presbiteri Világszövetség itt időző tagjai érdeklődéssel, megértéssel és megbecsüléssel szemlélték a magyar szellem és a református egyház alkotásait és eredményeit. Új világ volt számukra az itteni református egyház kultúrája. Csupán egy dolog volt, amit nem értettek meg, s amit azért nem akartak megérteni, hogy ne legyenek kénytelenek szigorúan elítélni minket. Ez pedig az, hogy a magyar református egyház az egyetlen egyháza a világnak, amelyik nem üz külső missziót. A külmiszió nem függ össze a gyarmatpolitikával, ha bizonyos mértékig egybe is esik a kettő. Kétségtelen, hogy minél erősebb gyarmatpolitikát űz egy állam, annál kényszerítőbben lép fel a missziói parancs, mint megadott alkalom. De az is bizonyos, hogy országok, amelyek sohasem űztek és sohasem fognak űzni gyarmatpolitikát, meg tudták érteni és meg tudták tartani Krisztus felséges parancsolatát: Elmenvén, tegyetek tanítványokká minden népeket. Svájcnak nincs gyarmata és nincs Finnországnak sem és mégis ez a két parányi állam óriási munkát végez a külmiszió terén. A legnagyobb református egyháznak, az

⁸ kiterjedésű

észak-amerikai presbiteri egyháznak összes kiadásából a felerész missziói munkára megy. Képzelnék el, mennyi pénzt fordít a magyar református egyház gyülekezeti életére, iskoláztatására és közigazgatására s akkor gondoljuk el, hogy amerikai kulcs szerint ugyanennyit kellene adnunk a külmisszióra is; már pedig a mi egyházunk nem ad egyetlenegy fillért sem! *Milyen szép dolog volna, ha a Presbiteri Világszövetség itteni látogatásának emlékezetére, a magyar református egyházban megindulna a hivatalos külmissziói munka.* Valamelyik testvéregyházzal, amelyik a szívünkhöz nagyon közel áll, társulhatnánk avégre, hogy annak egyik missziói állomásán a munkát mi végezzük. Belső kapcsolatot létesítene ez közöttünk és az illető egyház között, emelné tekintélyünket és súlyunkat a testvéregyházak előtt, sok áldását látnék visszahárulni saját gyülekezeti életünkre, mindenekfelett pedig emberi mértékkel és haszonnal fel nem mérhető és ki nem fejezhető drága áldozat volna ez a megváltás oltárán, ahol a minket megmosó ártatlan vér ontatott ki. Ennek az volna az útja, hogy az egyetemes konvent küldjön ki egy külmissziói bizottságot és határozza el, hogy az 52 vasárnap közül egynek persely-jövedelmét erre a célra ajánlja föl. A missziói bizottság gondoskodnék arról, hogy ez az offertorium⁹ valóban az legyen, aminek szent nevezete mondja.

Ezelőtt néhány évvel felvettem azt az eszmét, hogy a külföld tájékoztatására egy angol nyelvű könyvet kellene kiadnunk a magyarországi egyházak állapotrajzáról. Örömmel jelenthetem, hogy ez a mű néhány hét múlva elhagyja a sajtót. Itt említem meg azt a szomorú körülményt, hogy a *Hongaarsche Heraut* című újság, amely holland nyelven öt éven át tájékoztatta a németalföldi egyházakat, különösen a kálvinista egyházat, ez év szeptemberével megszűnt. A lapot Sebestyén Jenő theol. tanár alapította, redigálta¹⁰ és írta s mindezzel megbecsülhetetlen szolgálatot tett a magyar ügynek. Méltó dolog, hogy ezt a nagy és szép szolgálatot neki megköszönjük.

E rovatban emlékezem meg külföldön élő és küzködő magyar református egyházainkról. A cseh keresztyén ifjúsági egyesület nyári konferenciáján, ahol a világevangelizálás egyetemes ügyének szolgáltam, volt alkalmam a losonci theológus ifjúsággal külön biblia-órán foglalkozni és velük együtt merülni el Isten Igéjének hallgatásában, arra figyelmeztvén, mit ízen nekik és nekünk ebben a nemzedékben az örökkévaló. Más egyházainkkal nem volt az idén semmi kapcsolatunk. De reá kell térnem arra a nagy kérdésre, amit az amerikai magyar református egyház jelent számunkra. Mindenki ismeri e kérdésnek szomorú és gyors fordulóit. Először az ottani református egyházak építettek kis missziói őrhelyeket, ahonnan a mi elárvult népünket hű lelkek gondozták. A századvégi expansiv¹¹ magyar életben egyetemes konventünk magára vállalhatta ottani reformátusaink lelki gondozásának nagy kérdését. Evégből a most elhunyt Degenfeld József gróf kétszeri amerikai útja alatt megszervezte a magyarországi egyházhoz csatlakozott gyülekezeteket és azokat két egyházmegyébe fogta össze, a keletibe és nyugatiba. A csatlakozott egyházak éles ellentétbe kerültek az ottani református egyházakkal. A repressáliák¹² során mi csak azoknak a lelkészeknek ismertük el jellegét, számítottuk be szolgálati éveit és biztosítottuk nyugdíját, akik gyülekezeteiket az új szervezetbe áthozták. Ment volna ez a dolog, s talán egyszer kiengesztelődésre is kerülhetett volna a sor, ha közbe nem jön a háború. Amerika hadüzenete után a Magyarországhoz csatlakozott ottani gyülekezetek egyszerre a legnagyobb bizonytalanságba, sőt nyomorúságba kerültek. Adósságot adósságra halmoztak, s mikor az összeomlás után

⁹ adomány

¹⁰ szerkeszt

¹¹ táguló, kiterjedő

¹² megtorló intézkedések egy ország ellen

jött volna az elszámolás, kiderült, hogy Magyarország az ottani gyülekezeteket sem eltartani, sem adósságukat megfizetni nem tudja. Ezért az egyetemes konvent ünnepélyes határozattal szerződést kötött az amerikai református egyházzal és átadta neki az összes csatlakozott egyházakat egyházmegyei szervezetükkel együtt. A református egyház, átvéve azok gondozását, jelentős terheket vállalt magára, minket pedig nagy tehertől szabadított meg. Ez is megnyugtató megoldás lett volna, ha elég állhatatosak lettünk volna, most már ebben a történelmi alakulatban élni és küzdeni tovább. De keserű emlékek, elégedetlenségek, bizalmatlanság és kishitűség azt eredményezte, hogy az átadott egyházakkal szemben egy független mozgalom indult meg, amely nemcsak a tiffini egyezményt el nem fogadott egyházakat csoportosította, hanem a konvent által átadott gyülekezetekben ellenpapokat subplántált és ellengyülekezeteket szervezett. A magyar református egyháznak ki kellene fejeznie azt a meggyőződését, hogy adott és írott szava nem szellő és parolája az Óceánon túl is ingathatatlan valutájú érték. A te beszéded legyen igen, igen és nem, nem. Viszont sokkal mélyebb lelki kapcsolatot kell teremtenünk magunk és amerikai testvéreink között és őket nagyobb lelki támogatásban kell részesítenünk. Kérjük a konventet, hogy ezt a nehéz kérdést mielőbb oldja meg határozott és kívánatos állásfoglalásával.

Tömegmozdulások

Ezelőtt néhány évvel még a magyar református egyházban finom teológiai fejtegetéseket lehetett olvasni arról, hogy mi, az evangéliumi protestantizmus gyermekei, nem vagyunk tömeghatásokra berendezve és nem is dolgozunk tömeghatásokkal. Mi az egyéniség kategóriájában élünk, s a mi erőnk nem a statisztikában, hanem a lélekben rejlik. Ma már tudjuk azt, hogy az egyéniség nem mentsvár, hanem kiindulási pont szociális kategóriák felé és tudjuk azt, hogy a lélek ereje sok mindenben megnyilatkozik, többek között a statisztikában is. Az elmúlt évet a magyar református egyház tömegmozdulásai évének nevezhetjük. A nagy mohácsi zarándoklásról tavaly ilyenkor beszámoltunk. Múlt év október 31-én minden templom és imaház zsúfolásig telt, s este a Vigadó körül fekete, beláthatatlan tömeg hömpölygött. Szorongásig megtelt az óriási terem minden zuga, pedig csak egy részét nyelte el annak az áradatnak, amely nyugtalanul hullámozott mindaddig, míg templomokban, iskolákban le nem telepedhetett az igehirdetők lábainál. Még jelentősebb megmozdulás volt a Hit és Szolgálat mozgalma által rendezett első budapesti református nagygyűlés. Napokon át vidéki és fővárosi tömegek ezrei özönlöttek el az igehirdetésnek helyeit. Impozáns volt ez a hallgatag, komoly tömeg, félelmes és egyben biztató. Nincs messze már az az idő, amikor minden református magyar ember, mint egy zászlós tábor élő sejtje, tapasztalni fogja a 133. Zsoltár óriás élményét: „Mily jó és mily gyönyörűséges, amikor együtt lakoznak az atyafiak; csak oda küld áldást és életet az Örökkévaló!” Nagy dolognak tartom a presbiterek konferenciáit, bár országos vonatkozásokban eltér némileg attól a képtől, ahogy ezt az első látók látták. De fődolog az, hogy bármikor megtérhet apró hibáiból és haladhat a nagy lelki megújulás útján. Még fontosabbnak tartom az egyházmegyei presbiteri értekezleteket, amelyeknek áldásairól az esperesi jelentések emelkedett hangon emlékeznek meg. Kérem az egyházmegyék illetékes vezetőit, ne fáradjanak meg e nagyszerű munka szervezésében és vezetésében. Mihelyt mind a hét egyházmegyénkben a canonica visitatio ¹³nagy munkáját véghez viszem, minden ilyen egyházmegyei presbiteri gyűlésre, Isten jóvoltából, készséggel megyek el szolgálni és munkatársaimmal találkozni.

¹³ egyházlátogatás

Új egyesülések

Örömmel üdvözlöm a papnék szövetségének megalakulását, amely igen helyesen egyházkerületenként kíván megszervezkedni, hogy aztán egységes és egyetemes alakulattá tömörüljön. Már három egyházkerület az alakulás munkáját elvégezte, most már az egyetemes keretek megépítése következik.

Arányaiban kicsi, de roppant áldott munka az is, amely a Vakok Világossága című kis társaság kebelében folyik. E társaság segítő csoportozat egy áldott lelkű nemes magyar úrnő körül, aki anyagi javainak egy részét, összes lelki és szellemi erőit, törékeny testének végső erejét kockázatosan megfeszítve, hozzálátott a vakok magyar nyelvű bibliájának sajátkezűleg, Braille-féle írással, 200 példányban való kinyomatásához. Már egy-néhány evangéliom és Mózes első könyve készen van. Isten áldása legyen Matolcsy Miklósné öméltóságának szent munkáján.

Egyszerűen megemlítem, hogy a magyar református egyház egységes liturgiás könyve az idén a parochiális könyvtár kiadásában elhagyta a sajtót. Közös énekeskönyvünk mellett ez a másik lépés a magyar református egyház belső egységének kiépítéséhez.

Élet az egyházmegyékben

Az esperesi jelentések arról számolnak be, hogy az egyházmegyékben csendes, egyenletes és legtöbb helyt alapos munka folyik. A hit és erkölcsi élet terén nem tapasztalunk valami új, forradalmi előretörést, de mindenütt észlelhető a gyülekezeti munkának új, modernebb módszerekkel való gyakorlása. Vallásos estélyek, énekkarok, bizonyos ifjúsági munka majdnem minden gyülekezetben van. Ezeket a megmozdulásokat kell továbbfejleszteni és rendszeresíteni. Azt hiszem, hogy nagy szolgálatot tesz ezen a téren a konventi belmissziói bizottság által kiadott belmissziói útmutató. Reméljük, hogy az első kötetet több más kötet fogja követni, mindaddig, míg a gyülekezeti munkának az egész rendszere világos képben előttünk áll. Örömmel olvassuk azt is, hogy az egyházmegyék presbiteri konferenciákat tartanak és annak áldásáról méltató hangon emlékeznek meg. Az Úrvacsorával élők száma is emelkedőben van. A konfirmációi oktatás időben és intenzitásban egyre nyer, de azért még mindig csak a kezdet kezdetén állunk. Épen ezért nem szabad sem elhinnünk magunkat, sem pedig desperálnunk.¹⁴ El kell jönnie annak az időnek, amikor a belmissziói munka épen olyan nagy, imponáló, intézményekben gazdag munkája lesz a magyar református anyaszentegyháznak, mint ma nevelői és iskoláztatási munkája.

Meg kell jegyezmem azt, hogy a fegyelem tartásában egyházmegyéink nem mérnek mindig egyforma mértékkel. Természetesen ez azt jelenti, hogy sok helyt túlságosan hosszú a türelem fonala. Hogyan lehetséges az, hogy az 1924-iki számadás nincs elkészítve ma sem és csak 1927-ben rendelik el a fegyelmi eljárást s akkor is közgyűlésen? Hogyan lehetséges az, hogy egyik tanító közbotrányt okozóan és szégyenletesen iszákos, az alkoholizmus minden súlyos tünetével megverve és most tanácskozik a közigazgatási hatóság afölött, hogy mit kell tennie? Hogyan lehet az, hogy egyik lelkész hanyagsága, lelketlensége, spirituális dekadenciája tönkre tesz egy gyülekezetet s még csak felfüggesztve sincs? A szeretet nevében követelem a szigorúságot!

Meg kell állapítanom azt is, hogy még mindig sok olyan gyülekezetünk van, ahol pap és presbiterium, vagy pap és gyülekezet között ádáz harc dúl. Bárki meglátja, hogy ilyen harc mellett egyházat építeni nem lehet. Sokszor megtörténik, hogy a gyülekezet kemény szívű, megértés nélkül való, példája lelkiismeretlen demagógoknak és ez a lelkipásztorra nézve az elképzelhető legnagyobb próba, egy bizonyos formája a modern gályarabságnak; mégis, ha a pap szelíd, mint a galamb és okos, mint a

¹⁴ reményét veszti

kigyó, ha hetvenhét szer tud megbocsátani és ellenfeleinek eleven szentet gyűjt a fejére, a vita megoldódik. Hirdetem, hogy a lelkipásztori tekintélyhez, a lelkipásztori lovagiassághoz nem tartozik hozzá a Rechthaberei.¹⁵ A lelkipásztor az a lény, aki igazságáért feláldozza magát, de gyülekezetéért feláldozza az igazságát, *ha az az igazság az ő személyes érdeke*. Az egyházak anyagi életére nézve jellemző az, hogy minél buzgóbb a gyülekezet, annál súlyosabb terheket hordoz és minél kevésbé súlyos terhet hordoz, annál inkább panaszkodik. Egész egyházunkban mindenütt élénk tatarozó, helyreállító munka folyik. Háború és forradalmak, az utána következő nagy gazdasági válságok, egyházközsegeinket nagyon visszavetették. Most lázasan folyik a munka, hogy a hiányok pótoltsanak. Megható, hogy kicsiny egyházak és szegény egyházmegyék mekkora áldozatot hoznak iskolájuk, templomuk, papilakjuk rendbehozásáért. Bár másutt még megemlékezem róla, itt sorolom fel a nagyobb ilyen építkezéseket. Pálóczi Horváth István 1200 millió koronával Örkényben szép templomot épített, amit 1926. október 24-én szenteltem fel. Budafok, e katolikus svábság közé szórt nagy területű szórványközpont most szentelte fel templomát és adta át az újonnan épített papilakást. Soroksárpéteri saját erejéből és rendkívüli energiával új templomot és új papilakást épített. Vecsés templomot és papi lakást épített. Gyülekezeti házat Rákospalota és Pécs. Kecskemét szép modern tanítónőképző-internátust, Mogyoród imatermet, lelkészlakot, kis tornyot és harangot szerzett. Gyöngyös papi lakást és evangelizáló termet. Ereje megfeszítésével építi szentendrei gyülekezetünk polgári iskoláját és Gödöllő népiskoláját. Ezekről azonban csak a jövő évben számolhatok be.

Mindinkább érzik és panaszozzák a gyülekezetek valutánk helyreállításával aranykoronában vásárolt hadikölcsönük elértéktelenedését. Van olyan gyülekezet, amelyik 20–30 év keserves munkája és megfizetett takarékosága eredményét veszítette el a hadikölcsönök jegyzésében. Meg kell minél előbb kezdeni ezeknek az intézményeknek a kártalanítását. Nem valószínű az, hogy a jótékony célú és kulturális célú intézmények hadikölcsön jegyzéseit helyes megosztással az állam ne tudná valorizálni, legalább részletében.

Új egyházközségünk támadt anyásítás révén Kelebián, ahol a magyar királyi kormány jóvoltából a református lelkész ötven katasztrális hold földet kapott és kilátásba helyeztetett a templomépítés céljaira szolgáló rendszeres segély. Ez külön tárgya gyűlésünknek.

Nagyobb adományok

Isten szent Lelke az elmúlt évben is felindított egynéhány szívet, hogy nagyobb áldozattal szolgáljon az Úr dicsőségére. Ezek közül legelső helyen ragyog a Pálóczi Horváth István neve és cselekedete, ki egymaga saját költségére építtetett szép, impozáns templomot azon a földön, amelynek ő olyan hű sáfára, annak a népnek számára, amelynek ő igazi atyja. Áldott lelkű hitvesének mauzóleuma fölé épült a templom, s ezzel örökre symbolizálja a halálból támadt életet s a mulandóságból kisarjadó örökkévalóságot. Megemlítem özv. Jeszenszky Sámuelné úrnő nevét, ki péceli egyházunknak 50 hold földet és házat adományozott. Hiszem, hogy neve és tette fel van jegyezve odafönn is: Jegyezzük fel annaleseinkben Egyházi Sándor jászberényi atyánkfíának a nevét, aki 100 holdnak háromnegyed részét ajándékozási szerződéssel egyházközségének adta. Beretvás János és Farkas Ferenc urak a törteli egyházközségnek az OFB útján, 10–10 hold földet ajánlottak fel lelkészi javadalom céljára. Isten áldása legyen a kegyes adakozókon.

¹⁵ eltúlzott igazságtudat

Iskolák

Iskoláink között a teológiai akadémiáinkról nincs jelenteni valóm. Munkálkodásáról beszámol a teológiai választmány jelentése. De meg kell emlékezni a kecskeméti jogakadémiáról. Ez az intézet 100 évig a Dunamelléki Egyházkerület testének volt élő darabja. Három év óta került az egyetemes református egyház fenntartósága és fennhatósága alá. Egyházkerületünk azonban mindig úgy érezte, mintha hozzá tartoznék ez az iskola. Felelősséget hordozott érte és áldozatoktól sem riadt vissza. Most válságossá vált ez iskolának sorsa, főképen a jogi oktatás szabályozása következtében. Az államkormány negyvenben szabta meg a felvehető hallgatók létszámát és nem nevezett ki Kecskemétre államvizsgálati bizottságot. Ebből az következik, hogy ilyen feltételek mellett az akadémia elveszíti versenyképességét és azután létjogosultságát. Nem vagyok barátja a megoldatlan kérdéseknek. Ennélfogva óhajtom azt, hogy illetékes tényezők, az államkormány és az egyetemes egyház egyezzenek meg ebben a nagy kérdésben és vagy ejtse módját, hogy akadémiánk viruljon, vagy pedig vállalja a felelősséget a megszüntetésért. Az bizonyos, hogy az érdekelt egyházi testületek, a kecskeméti egyházközség és a Dunamelléki Egyházkerület csak úgy tudná elhordozni a jogakadémia elvesztésének gondolatát, ha helyettük hasznos, szükséges, egyenértékű kultúrintézményekhez jut.

Középiskoláinkról kimerítő jelentést ad a tanügyi előadó úr, akinek energiája, tudása, inspiráló ereje egyre jobban meglátszik minden középiskolánkon. Az idén érdekes és sok haszonnal járó kísérlet volt az, hogy az igazgatók kölcsönösen meglátogatták egymás intézeteit és a végén tapasztalataikról közös konferencián beszámoltak. Valóságos jótétemény volt mindenkire nézve, látni a másik módszerét, sikerreinek vagy hátramaradásainak okát és érezni azt, hogy lassanként öntudatos, programszerű nevelői közszellem alakul ki református közép-iskoláinkban.

Tanítóképzőintézeteinknél kell egy kissé megállanunk és néhány megjegyzést tennünk. Kecskeméti tanítónképzőnk új világban született és az intézetet friss szellem hatja át. Körösi tanítóképezdénk szintén a csendes, de biztos megújulás útján halad. Fájdalommal kell megállapítanunk, hogy elmúlt emberöltők nem látták eléggé tanítóképzőintézetünk mérhetetlen fontosságát. Csakis ez lehetett az oka annak, hogy tanítóképzésünk munkája annyira elhanyagolt. Népiskoláinkban sok keserű gyümölcs terem ennek a mulasztásnak. Amily igaz az, hogy a lelkipásztor mellett egyházunk megépítésének legfontosabb tényezője a tanító, éppoly igaz az, hogy tanítóképzőintézetünk egyházkerületünknek a szemefénye kell hogy legyen, akárcsak a teológiai főiskola. Mennyi tennivalónk van még ezen a téren!

Először a képezdebe jövő ifjúság színvonalának az emelése, azután az öt esztendő tanfolyam alatt a leendő tanítónak spirituális nevelése. Tanítójelölteinket meg kell nyernünk az evangéliom számára és nem kisebb eszményt tüznünk nevelésükkel magunk elé, minthogy a nemzeti művelődésnek, egyházunk tanításainak és mindenekfelett a Krisztus evangéliomának misszionáriusai legyenek. Mindezeket azért hangsúlyozom, mert Vértesalján is, különösen a vallástanításban, sok fogyatkozást láttam. Meg kell tanítanunk sok öreg és fiatal tanítónkat a vallástanítás művészetére; s ezt annál inkább, mert közöttük sok istenáldotta talentum van. E pontnál különös melegséggel fejezem ki elismerésemet Váczy Ferenc igazgató úrnak, aki Nagykőrösön, április hó 6–8. napjain három napon át a kecskeméti egyházmegye 92 tanítója részére magas színvonalú és gyakorlati értékű vallástanítási tanfolyamot rendezett. Kérem egyházunk minden illetékes tényezőjének különös figyelmét, segítségét és erőfeszítését e nagy ügynek folytatására!

Általában hangsúlyoznom kell, hogy iskolapolitikánkban most már nem annyira új tanintézetek felállítása, mint új internátusok emelése a fontos és szükséges. Vannak nagy művelődési központok, iskola-városok, ahol új református iskolákat állítani nem olyan fontos, mint internátusokat létesíteni,

ahol erős református szellemű otthont találjanak a növendékek és ez ott-honból nyugodtan látogassák a nem református iskolákat.

Szolgálataim

Az elmúlt esztendőben részt vettem az örkényi, budafoki, soroksárpéteri templomok felszentelésében, a kecskeméti tanítónőképző-intézet felszentelésében, részt vettem a nagykőrösi vallástanítási konferencián; szolgáltam Mezőtúron, Pesterzsébeten, Pécsen, Kaposváron, Debrecenben előadásokat tartottam decemberi presbyteri konferencián, a januári teológiai konferencián, részt vettem az Országos Nagygyűlésen, a Presbyteri Szövetség második budapesti ülésén, a C. E. budapesti, Faith and Order lausannei és Y. M. C. A.¹⁶ opocnoi konferenciáján. Vezettem a budapesti presbyteri nagygyűlés rendezését. Irodalmi munkásságomat az Akadémiai Értesítő tünteti fel. De legnagyobb, legnehezebb és egyszersmind legkedvesebb szolgálatom a vértessaljai egyházmegyének látogatása volt.

Vértessaljai egyházmegye látogatása

Folyó év április 24-étől 27-ig, május 9–17-ig, május 23–31-ig, június 9–18-ig tartott a canonica visitatio.¹⁷ Meglátogattam az egyházmegyének minden anyaegyházát és nagyobb leányegyházait is. Hűséges munkatársaim az egyházkerületi aljegyzők voltak, akik felváltva állottak mellettem hű szívvel, erős lélekkel. Nagyobb helyeken megjelenésükkel emelték utam fényét, Benedek Sándor, dr. Jalsoviczky Sándor gondnokok, Benedek Zsolt tanácsbírák. Fejér vármegye és Esztergom vár-megyék főispánjai, illetve első tisztviselői a nagyobb gócpontokon személyesen fogadtak, köszöntöttek és utam külső díszét nagyban emelték. A járási főbírák mindvégig hűségesen kitartottak mellettünk, hordozva az útnak örömeit is és fáradalmait is. Politikai hatóságok, notabilitások, a legmesszebbmenő figyelmet tanúsították irántam. Evangélikus testvéregyházunk mindig együtt örvendezett velem, a katolikus egyháznak nem egy esetben éreztem megértését és barátságát. Mindezek folytán utam kiemelkedett a hétköznapi keretektől és az illető gyülekezetnek és sokszor községnek, sőt néha még a vidéknek is ünnepévé vált. Végítől-végig velem volt, egy-két múltó esetet leszámítva, az egyházmegye elnöksége: Varga Sándor esperes úr és Huszár Dezső gondnok úr. Mindketten azok közé tartoznak, akiket minél jobban megismerünk, annál jobban megszeretünk. Utunk fáradalmi, felemelő és lehangoló benyomásai között a sok közös élmény, lelkiismeret mély barátság szálával fűzte egybe. Újra éreztem, amit minden más egyházmegye vizsgálatánál is tapasztaltam, hogy az ilyen útnak első áldása az egyházmegye elnökségével való belső, lelki kapcsolatok megteremtése. Jól esik itt mindkettő iránt hálás köszönetemet és elismerésem kifejeznie! Utamon végítől-végig erdélyi emlékek és hangulatok kísérték. A Vértessaljai-hegység körül, a velencei tó partján jártunk és keltünk, nagyrészt kicsiny gyülekezetek között, századok óta konzervált református hagyományok levegőjében. Két gyülekezetet kivéve, ahol Kovács J, István hirdette az igét, mindenütt prédikáltam, e két kivételnél is imádságot, illetve konfirmációi ágendát mondtam. Minden gyülekezetben presbyteri gyűlést tartottam, az egyház külső és belső állapotát, részben kérdőív kapcsán, pontosan számba vettem és a szükséges tanácsokat, buzdításokat, feddéseket és dicséreteket, ítéletemhez képest, lelkiismeretem szerint kiszolgáltattam.

Az egyházmegyében tulajdonképpen két nagy gyülekezet van, 3000 lélekkel vagy annál többel bíró.

¹⁶ Young Men's Christian Association (Fiatalok Keresztény Egyesülete), a KIE (Keresztény Ifjúsági Egyesület) amerikai anyaszervezete

¹⁷ egyházlátogatás

Legtöbb a középrendű gyülekezet 1000 és 2000 között. Sok kis gyülekezet van, 500–1000 lélekig és itt vannak a legkisebb gyülekezetek 180–250 lélekkel. Időileg nézve, háromféle nagy történelmi rétegeződést lehet benne észrevenni. Egyik az ősgyülekezetnek a formációja, amely megritkult, meggyérült, átszűrődött az ellenreformáció viszontagságaiban. A másik egy telepedési réteg, amely a XVIII. század új társadalomképződéseiben foglalta el jelenlegi helyét. A harmadik, a legújabb kor erőteljes immigrációja, amely itt is, ott is egy csomó új gyülekezetet vagy szórványt alkot, illetve a régi gyülekezeteket idegen, de gyorsan asszimilálódó népességgel tölti meg. A régi alakulatban a legnagyobb baj a fellépő, nem túlságosan hódító, de azért mégis kártékonyan ható egyke. Van olyan része az egyházmegyének, ahol nagy sváb környezetben egy maroknyi jómódú magyar gyülekezet lassanként pusztul azért, mert fél a gyermektől. Legtöbb gondot okoz, de egyszerismind legnagyobb ígéretet jelent az új gyülekezetek képe, amelyek az immigrációból alakulnak. Nagy katolikus tengerben, itt-ott finom ereződés képen szövődnek a református diasporák, amelyek roppant veszedelemnek vannak kitéve az asszimiláció óriási erejénél fogva, de tulajdonképpen az élet hajszálerei, amelyen keresztül anyaszent-egyházunk lüktető vérkeringése árad. Ebből az is következik, hogy Vértessalján különös élesen látszik a fokozott conservativság, különösen a félreeső, elhagyatott kis gyülekezetekben, a tradicionalismusként védő, de egyszerismind pusztító erejével; viszont szembeeszkő az amerikaián összeverődő diasporagyülekezeteknek történelmietlensége és gyökéretlensége.

Társadalmi rétegek kicserélődését is meg lehet figyelni gyülekezeteinkben. Nem egy olyan gyülekezetben jártunk, amely a nemesi *conpossessoratus*¹⁸ alkotása, büszkesége, s néha játékszere volt. Hiszen volt olyan gyülekezet a Vértessalján, ahol a legutóbbi időig nem volt presbitérium, mert a helybeli urak barátságos beszélgetés között mindent elintéztek. Azonban ez a társadalmi réteg jórészt kihalt, csak egy-két rokonszenves és erőteljes típusát volt szerencsém személyesen tisztelni. Helyét elfoglalta a kis- és törpebirtokosok osztálya. Miután a gyülekezetek legtöbb helyütt épen erre az osztályra fundálvák¹⁹, fennmaradásuk, teherbírásuk biztosítottnak látszik.

Ezek a kis gyülekezetek meglehetősen nagy terheket hordoznak. Zúgolódás nélkül fizetnek akkora adót, amekkora legnagyobb és legfényesebb egyházainkban szinte elképzelhetetlen. Az egész egyházmegyében mindenütt látszott az élniakarásnak sok biztató jele. Ott jártam alatt szenteltem két iskolát, egy ovodát, letettem alapkövét egy épülő templomnak, láttam épülőfélben paplakot, tanítói lakot, iskolát négy gyülekezetben. Legújabbán egyik gyülekezet belmissziói házat épített. Az Úrasztalát, a katedrát mindenütt felékesítették. Már évekkel ezelőtt a harangokat megszerezték. A kis vértessaljai egyházmegye egy évben két milliárdot fordított egyháza megépítésére, ami azt jelenti, hogy ebből egy lélekre több mint öt pengő esik. Talán egyetlenegy gyülekezet sem volt, ahol a jóakaratsnak, a javítgatásnak a tatarozgatásnak nyomát ne láttam volna.

Újólág kiderült, amit már sokat emlegettünk és szinte közhelykép tudunk, hogy szórványainkra minél több gondot kell fordítani. Nem egy lelkész hűségese, sőt meghatóan szép munkát végez ezen a téren. De azért még távolról sincs a cél elérve. Ha vannak iskolák, ahol 20–30 református gyermek nem részesül vallásitanításban, ha vannak helyek, ahol a házasságoknak 17 százaléka veszi igénybe az egyházi áldást, gyülekezetek, ahol 170 léleknek 40 százaléka szórványként szétszórva él, akkor mindez arra készítet, hogy a szórványmisszióknak mérhetetlen fontosságát meglássuk és diakonusok szerzésének

¹⁸ birtokosi közösség. A birtokosi közösségben több nemeshez vagy nemes családhoz megosztva tartozott a földbirtok, amelyet a földesurak jobbágytelkenként, jobbágyonként osztottak meg egymás között.

¹⁹ alapítottak

gondolatával foglalkozunk. Viszont tapasztaltuk, hogy egy-egy szórványban a földesúr, az állami tanító, a távol lakó, de hű és mozgékony pap nagyszerű munkát tudnak végezni és elmondhatjuk, hogy egy is a reájuk bízottak közül el nem vezett. Felemelő példákat tudnék felhozni arra, hogy lelkipásztornak, presbitériumnak a megértése, a harmóniája, a papnének hű és áldott szolgálata, az Isten Lelkétől ihletett tanító segítsége minden tényezőt hogyan fog egybe és a tavasz reménységével és ígéreteivel tölti be a gyülekezetet. De láttunk arra is példát, hogy meghasonlás, huzakodás, csakazértis igazságkeresés, erőteljes gyülekezetet megront és a lejtőre visz. Kiderül ismét az is, hogy bár a papnak contemplatív²⁰ elmének kell lennie, befele nézőnek, szemlélődőnek, elméletileg jól képzettnek, mégis milyen baj az, ha a lelkipásztor nem elég aktív, ha nincs szervező, átütő ereje, ha oroszosan beletörődik a dolgokba és egy kézlegyintéssel desperál.²¹ Örömmel láttuk annak a tételnek az igazságát, hogy minden papnak legelső és legkülönb munkatársa az elődje, még ha már szétömlő por is. Viszont minden papnak legnagyobb átka és akadály a elődje. Jó pap után középest könnyen elbír a gyülekezet, rossz pap után az elégséges már nem elégséges. Ha pedig két-három nemzedéken hatalma volt a Sátánnak, a gyülekezet gyökerében meg van támadva. Vigasztalan kép sehol sem tárult szemem elé, jóllehet árnyék, szomorúság sokszor suhant el előttem. Az ünnepi dísz között megéreztem a hétköznapi szürke, nyomasztó, lélektelen sivárságát; de küzködő, szegény gyülekezetek mindennapi életéből ünnepi hangulat és ünnepi áhítat szállott a szívemre. Kibontakozott előttem a lelkipásztori sorsnak, az elvétett életnek tragédiája, amikor alkonyatkor már siratjuk a többé vissza nem térő hajnalt és elvesztegetett napot. A teher alatt kicsinnyé, alázatossá váló, mégis boldog és vidám pásztori élet, a református papok franciscanus²² egyszerűsége és derűje a szívemig ért és néha láttam anyagi és társadalmi pozícióinak szinte irigyelt mértékét. Állottam papi családban, súlyos betegség mellett, ahol Isten, a mi egyetlen reménységünk és érkeztem szívet fájdtató halálhírral egyszerre olyan napra, amikor még nem volt szabad sírni. Megéreztem azt a nagy harcot, amit a föld és ég vív a falusi papért, hogy egészen magának foglalja le. Láttam az intranzigeneket, a türelmetleneket, a boanergéseket²³ és láttam voltairei Candide-okat, sőt a Dobzse Lászlókat. De mindenek felett láttam a Krisztus lelkének fénylő nyomait, amint gyarló emberekkel igazgatja az ő anyaszentegyházát s a maga dicsőségére igazgatja!

Mennyire szívemhez nőtt ez a kedves világ, kicsiny gyülekezeteivel, küzködő lelkészeivel, apró győzelmeivel s elrejtett heroizmusával, talán nem is tudtam volna meg, ha a búcsúzás fájdalma nem hozta volna eszembe. Így is meghatottan gondolok ezekre a napokra, amelyekben testileg mindnyájan megfáradtunk, lélekben mindnyájan nőttünk és erősödtünk.

Budapesti építkezések

Be kell számolnom arról az örvendetes fordulatról, amely budapesti egyházközségünk nagy központi építkezéseinek ügyében a magyar királyi kormány jóvoltából előállott. A budapesti egyházközségnek Kálvineum címmel megépítendő nagy központi épületére, amelyben az egyházközség, az egyházmegye, sőt a fokozatos magasabb egyházi hatóságok hivatalos helyiségei és a szoros értelemben vett budapesti egyház belmissziói intézmények volnának elhelyezendőek, a Közoktatásügyi Miniszter Ur harmincöt éven át évi 200.000 pengő tőkesegélyt biztosított és annak első részletét már be is fizette. Ezt az össze-

²⁰ szemlélődő

²¹ itt: tönkre tesz, rombol

²² ferences

²³ utalás arra, hogy Jézus Jakab és János apostoloknak, feltehetőleg heveskedő természetük miatt a Boanergész, mennydörgés fiai, nevet adta (Mk 3,17)

get nem a rendes államsegélyi általány terhére adta, hanem külön tételként állította be a költségvetésbe. Hálás köszönet illesse a Közoktatásügyi Miniszter Urat, aki minden nagyszabású tervnek megértője és segítője, aki ezzel a segéllyel is megmutatta, hogy egyházunk nagy hivatását és kulturális értékét méltányolni tudja és akarja. De különös elismerés és hála illesse egyházkerületünk derék tanácsbíróját, dr. Petri Pál köz-oktatásügyi államtitkár urat, aki a szóban levő tervben felismerte annak a nagy conceptionnak a folytatását, amelyet néhai nagynevű nagyatyja, Török Pál dunamelléki püspök látott meg és valószínűsített meg, s amelynek eredményeit fokozta és áldásait gyarapította boldog emlékű édesatyja, Petri Elek dunamelléki püspök szolgálata. Ezeknek a szellemében járt el, akaratukat és vágyaikat új lendülettel vitte tovább a méltó utód, midőn a protestáns államtitkári székben személyes súlyának latbavetésével e nagyszabású terv megvalósításához az első lökést megadta. Még beláthatatlanul sok nehézség előtt állunk, amelyet ma talán felsorolni nem tudunk, de egy bizonyos, hogy a két legnehezebb feladat meg van oldva: a telek a mienk és az egész építkezés egyharmadát biztosító államsegély már kezünkben van. Most már csak türelem, ügyesség és szívósság kérdése, hogy a terv megvalósuljon. Isten, aki eddig is segített, ezentúl is segíteni fog. Amiről ma már mint kész eredményről számoltam be, ezelőtt hat esztendővel dőre illúsióknak vagy naiv álomnak tetszett.

Nem mondok újat vele, csak mint tényt szegeztem le és ismétlem, hogy a budapesti központi építkezések integráns része, sőt sorrendben legelső feladata a Baár-Madas-leány-gimnázium megépítése. Minden további munka csak ezután kezdődhetik.

Zárószavak

A felekezeteknek egymáshoz való viszonyáról, az állammal szemben emelt igényeinkről, egyszóval egyházpolitikai kérdésekről ez alkalommal nem nyilatkozom. Azért nem, mert e téren nincs semmi új mozzanat, ennél fogva nincs semmi új megállapításnak a helye. Tehát nem akarok ismétlésbe bocsátkozni és hivatkozom a régebbi jelentéseimben leszögezett véleményeimre. Követem a nézetem szerint a legjobb egyházpolitikát, minden erőmet összeszedve, erősítem egyházamat belülről. Fontos dolog, hogy ki van ellenünk és ki van mellettünk, de a legfontosabb az, hogy mi a magunk részéről Krisztus mellett legyünk. A mi hitünk meggyőzi a világot!

1927. május 20. – rendkívüli közgyűlés Darányi Ignác főgondnok halála miatt

Főtiszteletű püspök úr szólásra emelkedik és az egyházkerületi közgyűlés fennállva hallgatja végig a következő jelentését:

Egyházkerületünk főgondnoka, a mi bölcs és hű világi vezérünk, Nagyméltóságú dr. *Darányi Ignác* úr v. b. t. t. ny. m. kir.²⁴ miniszter, a Lipóttrend nagy keresztyének tulajdonosa, a Magyar Tudományos akadémia tiszteletbeli tagja, a III. budapesti orsz. zsinat világi alelnöke 1927. ápr. 27-én reggel váratlanul elhunyt. Századának legnagyobb agrárpolitikusa volt, nagyszabású, széles látkörű államférfi, akinek politikai művét a történelem még ezután fogja megbecsülni és azt, amit ő tett Magyarorszáért, a nagy francia nemzetgazdásznak Colbertnek művével fogja összehasonlítani. Ifjúságától kezdve anyaszentegyházunk szolgálatában állott és végigjárta azt a létrát, amely világi embert a többre bízta egyre fokozódó törvénye szerint a legkisebb szolgálattól a legmagasabb vezéri polcra emelt. Ezelőtt 25 évvel foglalta el mint egyházkerületünk főgondnoka, néhai nagy elődjének: Szilágyi Dezsőnek örökségét s azóta páratlan bölcseséggel, odaadó hűséggel áldozatos szívvel a keresztyén szolgálat nemes szellemében példaadóan világolt előttünk. Egyéniségének vonásait, a pátriárkákra emlékeztető bölcsességét, pásztori gyengédségét és lényének jóságos tiszta derűjét minden munkatársa holtig áldó emlékezetben tartja. Szellemi és erkölcsi fölénye, előkelő közéleti stílusa „tranquilla potestas”-ként győzött le minden akadályt és mindnyájunkban a biztosságnak, erőnek és igazságnak érzetét keltette. Isten dicsőségére felajánlott életének minden tanítása és példaadása dunamelléki egyházkerületünk legszebb emlékei közt fognak mindenha ragyogni.

Pákozdi gyülekezetünk határában érte a vértessaljai egyházmegyében a canonica visitatiót²⁵ végző püspököt és kíséretét a megrázó hír. Az egyházlátogatás félbeszakított és a püspök azonnal hazautazott. Itthon még aznap értekezetet hívatott össze, amely a temetéssel kapcsolatos teendőkről intézkedett. Ennek folyamán az egyházkerület testületileg fejezte ki részvétét a nagy halott családjá előtt, a ravatalra babérkoszorút helyezett ezzel a felírással: „Nagy és bölcs világi vezérének a dunamelléki egyházkerület”. A püspök 1015/1927. szám alatt elrendelte hogy egyházkerületünk minden gyülekezetében a temetés napjáig a nagy halott felett rendes harangozások tétessenek, továbbá, hogy április 30-án minden iskolában emlékezzenek meg az elhunyt főgondnokról és azután a gyász jeléül szüneteljen a tanítás.

Temetése április hó 30-án és május 1-én ment végbe. Előbbi napon a Kálvin-téri templomban tartott gyász isteni tiszteletet a püspök, amelyen az egész ország, a hivatalos és nem hivatalos társadalom impozáns részvéte nyilatkozott meg. Másnap a tassi gyülekezet templomában tartott istentisztelet után, melyen Kerecsényi Zoltán esperes, Lukácsy Imre tanácsbíró és a püspök szolgáltak, ősi birtokán, a családi sírkertben adatott át hűlt teteme az anyaföldnek, Szőnyeghy Sándor tassi lelkész imája és biblia olvasása mellett a boldog feltámadás reménye alatt.

²⁴ valóságos belső titkos tanácsos nyugalmazott magyar királyi

²⁵ egyházlátogatás